

Kap 102 : Carl XVI Gustaf (1968-1971) (VII) – Kungaskolan.

1966 utnämndes friherre Stig Ramel (1927-2006) till vice vd för exportföreningen och blev i samband med utnämningen tillfrågad av prins Bertil om han ville hjälpa till med några saker på hovet. Ramel uppfattade detta som den order det var, Gustaf VI var exportföreningens beskyddare och prins Bertil var hedersordf, och infann sig efter julhelgen hos Gustaf VI. Ärendet gällde om Ramel ville ingå i en grupp som planerade Carl Gustafs fortsatta utbildning efter det militära.

Det nya uppdraget inleddes [1967] med att jag blev uppkallad för ett personligt samtal med kung Gustav VI Adolf. Samtalet skulle äga rum på en måndag och på söndagen var jag ute på en skidtur. Olyckligtvis hade jag en burk valla i bakfickan, och i en brant utförlöpa ramlade jag så olyckligt att burken med stor kraft pressades in i baken och fick den att svullna på ett oerhört smärtsamt sätt. Jag kunde inte sitta utan att närmast gå ner i spagat, och jag transporterades till Slottet halvliggande i baksätet på en bil. När jag kom in till kungen bad han mig älskvärt att slå mig ner i en soffa. Jag var alltför tagen av stundens allvar för att lämna någon förklaring till den märkliga spagat-sits jag tvingades inta, och monarken låtsade inte om vad han såg – kanske undrade han i sitt stilla sinne varför en så allvarligt handikappad person givits hovmarskalksuppdraget. Situationen var komisk, och den blev det ännu mer genom att kungen noga underströk hur viktigt det var med humor. Jag måste, framhöll han, se till att kronprinsen lärde sig humorns betydelse i sin framtida gärning. Om detta talade han med stort allvar.

Men vad kungen hade att säga i övrigt fick mig snart att glömma den komiska situationen. Den vördnadsbjudande gamle mannen talade med värme och stort allvar om vikten av mitt uppdrag. Det var inte att ta miste på kungens oro över det hot mot successionen som han såg i den allt tydligare radikaliserings inom socialdemokratien. Han var rädd att de republikanska stämningarna på nytt på allvar skulle bryta fram. Arbetet på en ny författning hade lett till diskussioner om monarkens ställning som statschef. Det fanns anledning att tro att vänsterfalangen skulle försöka eliminera kungens roll vid regeringsskiftet. Han menade att han själv till punkt och pricka hade följt regeringsformens spelregler i samband med att den Erlanderska koalitionsregeringen fått avgå 1957. Socialdemokraterna hade emellertid uppfattat hans sonderingar med ledarna för den borgerliga majoriteten i andra kammaren som ett försök att vrida makten ur socialdemokraternas händer. Kungen såg allvarliga tendenser till maktfullkomlighet inom regeringspartiet. Sverige fick inte bli en enpartistat. Kort sagt var han djupt oroad över möjligheten att kronprinsen inte skulle bli kung. Han själv var nu nära slutet av sitt liv, och det gällde därför att med kraft och beslutsamhet under de närmaste åren genomföra ett utbildningsprogram som stärkte tronarvingens ställning och gjorde honom kompetent för uppgiften.

Detta var bakgrunden till att kronprins Carl Gustaf under 1968-69 fick genomgå ett veritabelt »crash program«. Vid sidan om officersutbildningen skulle han bedriva universitetsstudier i Uppsala. Programmet var vidare fyllt med dagslånga studiebesök på statliga verk, länsstyrelser och departement liksom på LO, SAF och TCO. Några veckor tillbringade kronprinsen vid SCA i Sundsvall, och sommaren 1968 var avsatt till intensivstudier i franska och arbete på Alfa Laval's fabrik i Nevers i Frankrike. Hela det franska programmet höll på att rivas upp genom den dramatiska majrevolten i Paris 1968, och vi började i hast med UD:s hjälp planera ett alternativt program i

Quebec, även om vår ambassadör i Ottawa, Per Lind, stillsamt påpekade att den franska som kronprinsen där skulle lära sig var ett arkaiskt 1600-talsspråk uppblandat med amerikansk slang. Lyckligtvis blev det lugnare i Frankrike och programmet kunde fullföljas. Vid sidan om allt detta genomförde kronprinsen på ett beundransvärt sätt en talkurs för att träna bort effekterna av den ordblindhet som han ärvt. Från ett ganska fritt skolpojksliv kastades han in i detta hårda program, som hade kunnat knäcka den bäste. Det var helt klart att han antagit utmaningen och avsåg att vinna. Med efterklokhetens visdom kan man samtidigt beklaga att kronprinsen inte fick några lugna och mognande år av utbildning vid till exempel ett utländskt universitet. Den oro för monarkins framtid som ledde till det oerhört forcerade skolningsprogrammet var överdriven. Samtidigt visar det som skedde hur de kraftiga stormstötarna från -68 års kulturrevolution upplevdes i kungaborgen.¹

Planeringen av Carl Gustafs civila utbildning skedde inom ”utbildningsrådet”, även det under ledning av prins Bertil. Där ingick rektorn för Stockholms universitet professor Håkan Nial (1899-1994), rektorn för Uppsala universitet professor Torgny T:son Segerstedt (1908-1999), landshövding Berndt Allan Nordenstam (1904-1982), diplomaten friherre Hans Gustaf Beck-Friis (1893-1982), politikern, chefen för SCA m m Eje Mossberg (1908-1997) och naturligtvis Stig Ramel själv. Gruppen drog upp allmänna riktlinjer och kom med förslag. Den påstås bara ha sammanträtt en enda gång men därefter rådfrågats per telefon. Gustaf VI, Sibylla och Carl Gustaf diskuterade förslagen. Därefter tog Gustaf VI ensam över. Merparten av besluten gällde vilka inbjudningar som Carl Gustaf skulle acceptera. Praktiskt gick det till så att riksmarskalken och l:e hovmarskalken Stig H:son Ericson (han innehade vid denna tid båda posterna) skickade en skriftlig inbjudan till chefen för Carl Gustafs hovstat, från 1968 generalmajor Malcolm Murray, om att Gustaf VI gärna såg Carl Gustaf som middagsgäst. Över middagsbordet meddelades så Carl Gustaf sitt schema. Med tiden fick han vissa frihetsgrader att bestämma över de mindre viktiga inslagen.

Gustaf VIs målsättning tycks ha varit att ge Carl Gustaf en utbildning liknande hans egen: Gustaf VI hade fått privatundervisning fram till studenten. Han hade en officersutbildning i armén och hade studerat latin, nationalekonomi, nordisk historia, konsthistoria, processrätt och svensk statskunskap på Uppsala universitet. Senare kom han att intressera sig för arkeologi och antikens historia. Alla ledamöterna talade ivrigt för sina egna ämnen så det blev en kompromiss. Carl Gustafs utbildning till sjöofficer och hans industriella praktik liknade i hög grad prins Bertils utbildning. Hans ”eriksgata” bland Sveriges politiska maktcentra från LO till UD liknade hans fars utbildning. Prinsessan Sibylla förefaller ha talat för en utbildning liknande Edmunds men framförallt motsatte hon sig de överdrivna krav som ställdes.

Eftersom Carl Gustaf inte hade något eget apanage bekostades utbildningen genom Sibyllas och Gustaf VIs privata pengar. På utlandsvistelserna blev det till slut ganska dyrbart. Carl Gustaf skulle gå ett år på Uppsala universitet och följa kurser på ettbetygsnivån i historia, sociologi, statskunskap och finansrätt. Därefter var det två år med praktik, studiebesök och representation. Enligt Segerstedt skulle Carl Gustaf delta i skrivningar men inte avlägga några tentamina. Målsättningen för utbildningen var bredd, inte djup. Carl Gustaf lade på eget initiativ till sommarkurser i franska. Det var tal om motsvarande kurser i tyska men det blev aldrig av.

KRONPRINSENS FRAMTID – OCH SVERIGES

¹ Ramel, 1994: ss. 175-181.

En av rådgivarna i kretsen kring kronprinsen [Stig Ramel] hävdar att denne kommer att få en bredare överblick över svenskt samhällsliv än ”vad jag tror att någon i hans ålder har fått”. Vad man då frågar sig är bl.a. hur pass receptiv kronprinsen är. Att han inte är intellektuell och att han saknar bokliga intressen och djupare engagemang i samhällsfrågor har redan betonats. När det gäller den s.k. begåvningen måste synpunkterna bli mer svävande, helt naturligt eftersom man då rör sig med personlighetsdrag som är svårare, att bedöma; man kan lätt konstatera att en person aldrig eller sällan syns med en bok i handen, men det är svårare att sätta betyg på hans begåvning, bl.a. beroende på att man kan mena så många olika saker med termen. En bedömare kan syfta på en klart demonstrerad förmåga att hänga med i teoretiska studier – då får kronprinsen en låg poäng – en annan kan syfta på den grad av klokhets och omdöme som vederbörande förmår prestera vid agerandet i en politisk kris –och då vet man inte vilket betyg kronprinsen kommer att förtjäna.

En omständighet som gör det svårt att bedöma kronprinsens fallenhet för teoretiska studier är givetvis läs-, och talsvårigheterna, den s.k. ordblindheten. Det kan väl inte uteslutas att en viss teoretisk begåvning plötsligt skulle blomma upp om den psykiska låsningen släppte. I kronprinsens omgivning har man en lugn och realistisk syn på ”ordblindheten”, en åkomma som för övrigt även prins Gustaf Adolf led av; Murray har t.ex. offentligt kommenterat ”ordblindheten”, tydligen i tanke att man skapar en gynnsammare psykologisk atmosfär kring egenheten om man avdramatiserar den, så mycket märkvärdigare än en vrickad fot är det kanske inte.

Men åkomsten är naturligtvis starkt hämmande för den som ska bedriva universitetsstudier eller göra offentliga framträdanden. I rådgivarkretsar anser man att kronprinsen bör delta så aktivt som möjligt i verksamheten på åtminstone en del av de olika institutioner han ska besöka, men för studierna i Uppsala gäller en annan princip : han ska inte avkrävas prov eller prestationer. Kronprinsen har samma uppfattning själv: han vill inte avlägga skriftliga prov. Redan den omständigheten gör det alltså omöjligt för honom att avlägga en akademisk grundexamen, och till det kommer tidsbristen; även en person med normala studieförutsättningar skulle ha fått kapitulera för tidsbristen, eftersom behörighetsåldern inte har höjts till 30 eller 35 år.

Och så utmynnar det här kapitlet i det väntade frågetecknet. Konungariket Sverige får en ny regent och ingen kan rimligen med säkerhet veta hur det kommer att gå. Kronprinsen vet det inte, Olof Palme vet det inte.²

*

Carl Gustafs civila utbildning inleddes den 18 maj 1968 med ett industribesök. Den skulle enligt planerna vara avslutad till 25-årsdagen den 30 april 1971 då han blev kungamyndig men kom i realiteten att förlängas. Carl Gustaf gick kurser, praktiserade och gjorde studiebesök ända fram till trontillträdet den 19 september 1973. Det finns en tendens att förringa Carl Gustafs utbildningsnivå därför att han inte har papper på dessa sina kunskaper. Däri liknar han dock mängder av andra svenska politiker med ”on the job training”. En sådan är mindre effektiv men å andra sidan tar den aldrig slut.

Som kronprins hade Carl Gustaf ingen livvakt. Däremot hade han adjutanter. I början fick han låna dem från Gustaf VI. Fr o m Uppsalastudierna hade han egen adjutant. Denne ordnades

² Ortmark, 1969.

fram av generallöjtnant Malcolm Murray som under 1968 pensionerats från tjänsten som chef för Försvarshögskolan och som åtagit sig att leda Carl Gustafs hovstat. Under kronprinstiden hade Carl Gustaf sex adjutanter på deltid. Övriga funktionärer var inlånade. Ramel arbetade ett par timmar i veckan som hans hovmarskalk. I det arbetet ansvarade han för utlandsutbildningen, kontakterna med näringslivet i vid bemärkelse och vissa presskontakter. Den löpande ekonomin sköttes av hovintendenten Carl-Eric Ekstrand. Förmögenhetsförvaltningen av chefen för hovförvaltningen överintendent Herbert Bexelius.

Carl Gustaf valde att skriva in sig på Stockholms nation, där han kände några personer, och tilldelades en studentlägenhet på Luthagesplanaden 12B, tre sovrum, kök med matvrå och ett arbetsrum för honom, adjutanten och ytterligare en student skolkamraten Michael Odevall som skulle studera juridik. Möbleringen var så torftig att Carl Gustaf flyttade dit lite egna möbler: en gul sidensoffa, en lite nött orientmatta och en antik byrå med silverljusstakar. En hushållerska skötte matlagning, tvätt och renhållning. (Att Carl Gustaf inte skrev in sig på sitt hertigdöme Jämtlands nation påstods av skämtare bero på att han och underhållaren Yngve Gamlin som 1965 utropat sig till president av Jämtland låg i en konflikt om tronföljden i landskapet. "Utrikesministern" i republiken Jämtland, radions Kjell-Albin Abrahamsson, blev senare fälld i radionämnden för att i programmet "Ring P1" ha förespråkade republik på riktigt.) Lägenheten orsakade en del skrivelser eftersom den var en bostadsrätt men att Carl Gustaf fick hyra den ett år utan handpenning.

Terminen inleddes den 2 september 1968 med introduktionsföreläsningar, en recentiorsfest med information från rector magnificus Torgny T:son Segerstedt, därefter den "gröna drinken" enligt ett gammalt klubbmästarrecept och slutligen dans till en bandspelare. Efter några artighetsrundor bjöd Carl Gustaf pressen på öl och smörgås i lyan. Hans första personliga presskonferens förefaller det. Han hade färsk solbränna från Rivieran och rökte en Gaulois.

Carl Gustaf rörde sig på stan men folk var hänsynsfulla och undvek att stirra. På vardagskvällarna höll han hov på puben. Det kom t ex fram gamla rekryter som berättade om när de träffat hans far på manövrer. Många behövde samla mod först med både två och tre huttar. Otrevliga personer avlägsnades av Carl Gustafs adjutant och nya bekanta. Han besökte nationsfester men dansade bara med kvinnor som han kände. Det hände att han lade bort titlarna med kurskamrater men han inlät sig sällan i diskussioner med dem. Veckosluten tillbringade han på Stockholms slott där han disponerade en trerumslägenhet. Studietakten var hög: Tre föreläsningar om dagen. I historia var Carl Gustaf mest intresserad av perioden Jean Baptiste Bernadottes trontillträde men det ingick inte i kursen. Dagsrutinen var så här:

Michael Odevall ger en lätt skiss [av dagsrutinen]. Uppstigning klockan 8. En tyst frukost fördjupad i var sin tidning – Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Uppsala Nya. Kronprinsen är ingen s.k. morgonmänniska så tystnad är det mest välgörande när dagen är ny. Enda gången jag sett honom skratta vid frukostbordet är när han hällde kaffe i juicen. På förmiddagen var det vanligen någon föreläsning. Lunch "fixades" hemma, alltså i våningen Luthagesplanaden 12 och utgjordes för det mesta av något så ytterligt lättillrett som exempelvis hamburgare. Lunchpausen varade till klockan 2. Sedan åter föreläsning och plugg hemma. Middagen ägnades vida större tid och omsorg än lunchen. Prinsen var inte den minst intresserade tillredaren och hade några utvalda kokböcker att gå efter. Några fritidsproblem existerar inte i Uppsala, kanske

var det nationsdans på kvällen. Eller diskussion i utrikespolitiska föreningen. Eller föredrog man en T.V.-kväll i lugn och ro.³

Gustaf VI hade ju en del överdrivna föreställningar om det revolutionära läget i Sverige. En undersökning på plats hade dock visat att risken för att Carl Gustaf skulle utsättas för demonstrationer var mycket låg. Prinsessan Christina hade visserligen utsatts för demonstrationer 1966 men detta hade speciella orsaker. Hon närvarade på en omstridd kårbal vars behållning skulle gå till ett universitet i Peru, vilket kårvästern motsatte sig. I samband med detta var det långvariga diskussioner om kungahusets ”speciella relation” till Uppsala universitet. Just den diskussionen slutade med att prinsessan Christina var välkommen men som privatperson. Peru-frågan löstes aldrig.

Det fanns många vänsterungdomar på Carl Gustafs kurser som tog tillfället i akt att känna sin blivande kung på pulsen. En förmodligen apokryfisk historia lyder: ”[En kurs handlade] om feodalismen, om hur kung och adel plundrade bönderna och tvingade fattiga pojkar ut i döden och ändlösa krig. När han en eftermiddag stod och rökte med sina kurskamrater i en föreläsningspaus, fick han frågan: – Efter att ha hört om allt det här kan väl kronprinsen ändå inte vara för monarkin? Efter en kort fundering kom svaret: – Jo, det är alla i min familj.”⁴ (Svaret cirkulerade länge som ett exempel på att från barn och dårar får man veta sanningen.)

Den kursbok som förefaller ha gjort störst intryck på Carl Gustaf var Herbert Marcuses ”Den endimensionella människan”, en kritik av konsumtionssamhället. Andra kursböcker var Sten Carlsons ”Svensk Historia”, Nils Elvanders ”Intresseorganisationerna i dagens Sverige”, Gösta Carlsons ”Svensk samhällsstruktur i sociologisk belysning” och Ralph Lintons ”The Cultural Background of Personality”. Carl Gustaf skrev en uppsats om den svensk rättshjälpen. På kursen i finansrätt gick några av ledarna för Båstadskravallerna den 3 maj 1968 – den som stoppade Davies Cup-matchen mellan Sverige och Rhodesia. ”Kronprinsen behandlades precis som en vanlig kille i gänget som man lånade cigaretter av och till, som fick betala kaffet när det var hans tur att hämta det i pausen och som fick sitt kaffe betalt när andra hämtade kaffet, och så vidare.”⁵ Under kursen kom det till en intensiv diskussion om de skattefria subjekten (vilket inkluderade kungahuset). Carl Gustaf hukade sig och teg. Det hände att han bjöd hem personer. Prins Bertil försåg honom med passande recept. ”Vissa kvällar blev ganska sena. Vi samlades ett litet gäng hemma hos mig och sedan gick som sig bör diskussionens vågor höga.”⁶

Den 16 maj 1969 var det slut. Carl Gustaf bjöd sina lärare på ett mindre avskedspartaj, packade ihop sina böcker och återvände till Stockholms slott. Dessförinnan ställde han upp på en informell pressträff. Stämningen var så gemytlig att en av journalisterna kommenterade saken. Carl Gustaf muttrade något om att ”är dom bara på gott humör när dom kommer så kan det bli en mycket trevlig samvaro”. Angående om han trivts i Uppsala var svaret: ”Mycket. Jag har fått kamrater på ett helt annat sätt än vad jag hade trott. Särskilt har det intresserat mig att studera sociologi. Och jag har haft det pyssligt och trevligt i den här våningen.” Journalisten Margit Fjellman försökte nagla fast sitt intryck:

Han är mycket svensk, eller man kanske snarare skulle säga germansk till sin typ. Det har sagts om hans ögon att de är serafimer-blå och det är alldeles riktigt att de har just

³ Fjellman, 1970.

⁴ Åsa Linderborg. Alla älskar kungen! Aftonbladet, 2006-04-30.

⁵ Lodin, 2009.

⁶ Christer Nyblom. Kronprinsen berättar 2. Hemmets veckotidning, 1971:18.

nyansen hos Serafimerordens band. Han har drag av prinsessan Sibylla och kanske ännu mera av hennes döde älsklingsbror prins Hubertus, som störtade som flygare under andra världskriget. Men prins Gustaf Adolfs vänner vill gärna framhålla att han också har en påtaglig likhet med sin fader. Liksom denne för han sig utomordentligt väl. Han är välgymnastiserad ut i fingerspetsarna och har en hållning på huvudet som man ännu i vår demokratiska tid vågar kalla kunglig.

Hans klädsel är sammanställd med omsorg. Han bär en kostym i glencheck i en färgton som ligger någonstans mellan stål- och skiffergrått. Skjortan är svaltt havsblå. Slipsen i olika blå nyanser – perfekt. Kanske en gåva av kungen. Det har berättats mig att en återkommande gåva från kungen till hans sonson vid återkomsten från Italien-resorna är slipsar. Italienarna är specialister på slipsar.

På högra lillfingret bär han en signetring. Är det bernadotteska vapnet? – Nej, det är mitt eget vapen. Kronprinsens ” eget ” vapen som fastställdes åt hertigen av Jämtland den 5 mars 1948 rymmer mycket. Det är en tredelad huvudsköld med hjärtsköld. Hjärtskölden visar dynastin Bernadottes vapen. I de två fälten av huvudskölden har insatts trekronorsvapnet respektive Folkungavapnet samt i det nedre jämtlands vapen – en älg med en lyftande falk på ryggen, bakom älgen en gråhund. Det kan tilläggas att skölden krönes av en kronprinskrone. På fråga vem prinsen fått ringen gen av svarar han: – Jag fick den av mamma på 21-årsdag. [Han hade tappat bort den ring han fick från systrarna till studenten.]

Från den prinsliga klädfronten kan vidare rapporteras att han är aktsam om sina kläder. Hårt medfarna är emellertid ett par gamla trasiga jeans som han inte kan förmås att skiljas ifrån och som han gärna har på sig när han seglar. Han brukar alltid packa själv – livsföringen hos en modern ung kunglighet skiljer sig betydligt från tidigare generationers. Kanske blir det allra starkaste intrycket att han verkar så genomskedd. Personer i hans omgivning kan också intyga att han varit ovanligt frisk i alla sina dagar. Mycket mer än en blindtarmsoperation och lätta öronbesvär under de tidiga uppväxtåren står inte på sjuklistan.⁷

*

Kritiken mot Carl Gustafs utbildning, både den militära och den civila, har varit att den var för skyddad, för plottrig och att den saknade anknytning till hans arbetsuppgifter som kung. Mera erfarenhet av hur en vanlig svensk hade det! Mera kurser i att framträda offentligt!⁸ Med tanke på att Carl Gustaf senare ansett som sin främsta uppgift att vara pr-man för AB Sverige måste dock utbildningen anses lyckad. Utbildningen handlade om allt möjligt och det gjorde även Carl Gustafs ämbete. Möjligen kan man kritisera Carl Gustafs militära utbildning som alltför grundlig. Det som Carl Gustaf senare beklagade var sin bristande personkännedom. Carl Gustaf kände sig inte helt hemmastadd i det officiella Sverige förrän han närmade sig de 50. Andra har klagat över bristen på djup i kunskaperna – en oundviklig konsekvens av prioriteringen. Det viktigast var att begripa helheten = vad varje person i riket sysslade med.

Det fanns en lättnad i Carl Gustafs omgivning att han om än sent nu vågade ta egna initiativ. General Murray berättar om deras möte med en havererad bil i början av 1969:

⁷ Margit Fjellman. Sådan är kronprinsen, del 2. Hemmets veckotidning, 1969:49.

⁸ Gösta Ollén. Han blir vår kung - men har kronprinsen fått rätt utbildning? Expressen, 1971-01-13.

Prinsen reagerade ögonblickligen och organiserade en hjälpaktion. Satte upp en varningsskylt. Plockade fram linor och andra hjälpmedel som vi medförde i vår vagn. ... Att prinsen ryckte in och hjälpte var väl i och för sig inte så märkvärdigt ... Men vad som var anmärkningsvärt var beslutsamheten, det snabba ingripandet, det säkra organiserandet av hjälparbetet. För mig var det egendomligt att iaktta hur likt sin far han agerade. För några korta ögonblick kände jag mig förflyttad ett trettiotal år tillbaka i tiden.⁹

Hösten 1969 utkom Åke Ortmarks bok om den svenska makteliten. Ortmark passade på att ge flera kängor även mot kungahuset och då speciellt mot Carl Gustaf som anklagades för bristande intelligens, en snedvriden snobbskoleutbildning och ett isolerat överklassumgänge. Detta var en kritik som kom att följa Carl Gustaf under lång tid. En kritik till den grad svepande och diffust fördömande att den var omöjlig att tillbakavisa med fakta. Man fick genomleva den och hoppas på bättre tider. Det var meningen att ytterligare en kritisk bok om kungahuset av SVT-journalisten Hans Hederberg – gift med Eva Moberg – skulle publiceras 1972 men den kom aldrig ut.

Under denna tid var Carl Gustaf ofta inbjuden till Drottningholms slott för att träffa Gustaf VI. Det finns en mytologi om deras promenader i slottsparken där den gamle vise skulle ha berättat sina tankar om ämbetet för sonsonen. Vad Gustaf VI framförallt tycks ha förmedlat var sin oro inför framtiden.

VJ: Vilken är den viktigaste egenskapen för en monark?

CG: Att han hänger med sin tid. Som min farfar. ... Men jag tänker inte krysta till det något extra när jag blir kung. Det gäller ju bara att göra vad människor fordrar.

VJ: ... vad människor fordrar, ja. Men är det inte svårt att göra detta offer? Att alltid måsta göra vad människor fordrar? Har prinsen aldrig haft lust att avstå från tronen?

CG: Nej, aldrig. Att vara kung, det är ju liksom en ... familjetradition. Jag vet inte om det är ett offer. Jag har blivit uppfostrad till det, och jag ser bara rakt fram. Jag har svårt att svika. Det är min plikt att sitta på tronen tills folket inte vill ha mig där. Jag sitter på mitt jobb tills jag blir avskedad, alltså. (Nu ser han allvarlig ut.)

VJ: Men leker inte prinsen med tanken på hur det skulle vara annars, om prinsen vore fri att välja?

CG: Man kan alltid bygga luftslott.

VJ: Om jag har förstått rätt, så är plikten det väsentligaste för prinsen. Att göra som folket vill. Men om folkmajoriteten en dag önskar republik med prinsen själv som representativ president ... hur skulle prinsen svara?

CG: Jag skulle svara ja. Det är ju precis vad jag är uppfostrad till. Sen är det bara att byta namn på ämbetet.

...

VJ: Om prinsen inte vore prins – var skulle prinsen vilja bo.

CG: Jag vill inte bo utomlands, om jag inte är tvungen. Jag gillar lukten av Sverige.¹⁰

Sibylla uttryckte privat sin oro över den effekt dessa samtal hade på Carl Gustafs sinnesfrid. Resten av omgivningen och då särskilt Gustaf VI själv ansåg däremot att Carl Gustaf som

⁹ Fjellman, 1973: ss. 190-191.

¹⁰ Stefan Andhé. Kronprinsen mot väggen i exklusiv intervju. Vecko Journalen, 1969:17.

kronprins måste sätta sina privata känslor i andra hand. Gustaf VI:s valspråk ”Plikten framför allt” verkade i slutändan snarare ha gällt Carl Gustaf än kungen. Carl Gustaf var också senare fientligt inställd till valspråket. För en modern människa fanns det saker i livet utöver plikten – familjen t ex.¹¹

Här och nu följde dock Carl Gustaf pliktstroget sitt schema men tog stryk av tempot. Han arbetade på och över gränsen för sin förmåga. Han drack för mycket, motionerade för lite och gick upp i vikt. Hans utseende förändrades, ansiktet såg plufsigt ut. Kinderna svällde upp så att han ur vissa vinklar såg ut som en hamster. Jacques Werup skrev en nidvisa där han även påpekade att Carl Gustaf blivit väl bred över gumpen. Carl Gustaf var känslig för sådant: ”När han var yngre blev han vansinnig om man plåtade honom i shorts. Han var lite knubbig på den tiden. Nu går det bra.”¹² Det finns en mycket känd bild (prisbelönt av Hänt i Veckan eller Lektyr) av Carl Gustaf i festartagen där han iklädd blommiga badbyxor och flygarglasögon med en halvrukt cigarett i mungipan bär ombord en låda Ballantines whiskey på en båt. På frågan efteråt om vad han tyckte var värst svarade Carl Gustaf avvärande: ”Det är alltid ansträngande att ofta byta miljö, att så gott som varje timme möta nya människor, nya ansikten. I stället för att hinna vänja sig vid folk, kunna säga hej.”¹³ Hans senare omdöme var att det var ganska vidrigt ”ibland kändes det som om huvudet skulle explodera av alla fakta och siffror som jag hade fått plugga i mig”.¹⁴ De journalister som följde Carl Gustaf under denna tid började till slut känna en viss beundran för honom. Att han inte helt enkelt imploderade under kraven.

*

Det har inte gått att rekonstruera Carl Gustafs schema i detalj under den här tiden. Det omfattade studiet av maktcentra: statsapparaten, utrikesförvaltningen, storföretagen, bankerna, arbetsmarknadens parter, massmedia m m. Det verkar inte ha omfattat socialpolitik i någon form. Varken sjukhus, ålderdomshem, natthärbärgen, fängelser, kyrklig verksamhet eller skolor. Jag gör några nedslag i schemat med tonvikt på utlandsvistelserna och företagsbesöken:

I maj 1968 besökte han Atlas Copco i Sickla och tränade franska på kursverksamhetens språklaboratorium i Stockholm. Han skulle därefter besöka Frankrike. På maj-oroligheterna där var han första tiden i Schweiz hos en privat familj och besökte bl a ILO. Månaden därpå var han på Atlas Copcos och Alfa Laval's franska huvudkontor. Under juli arbetade han som svarvare på Alfa Laval's fabrik i Nevers Frankrike och bodde inneboende hos Alfa Laval's franske vicedirektör Gabriel Banon med familj. Schemat var två timmar vid svarven och fräsmaskinen, två timmar franskstudier för rektorn vid Nevers läroverk och att följa arbetet på så många avdelningar som han orkade. ”Det är intressant att se hur arbetarna har det. Men det ger inte så mycket. Jag gillar den ekonomiska planeringen bättre”. Fackföreningen på platsen var efteråt besviken över att Carl Gustaf inte tagit sin representativa roll lite allvarigare, t ex gått runt och skakat hand med arbetarna. Carl Gustaf hade två franska detektiver som livvakter.¹⁵ Dessa förefaller ha avrått honom. I augusti besökte han prins Bertil i Sainte-Maxime, roade sig i Antibes ett stycke därifrån och var även gäst på en seglats till Sardinien.

¹¹ Inger Nildén m fl. Året med kungafamiljen 2003. SVT1, 2003-12-30.

¹² Christina Ollén. Bilaga: Kungen 50 år. Expressen, 1996-04-24.

¹³ Cecilia Hagen. Så har jag utbildat mig till kung. Vecko Journalen, 1971:18.

¹⁴ George W Herald. Intervju med kronprinsen. Hemmets veckotidning, 1973:17.

¹⁵ Expressen, 1968-07-14.

I juni 1969 bilade han ned till Frankrike. Han bodde hos industrimannen Kurt Allan Belfrage med familj i Paris och tränade franska på ett språklaboratorium fyra timmar om dagen. Därefter reste han runt, övernattade på slott, och studerade olika näringsgrenar bl a jordbruk. Han besökte en vän i Normandie. Till nationaldagen den 14 juli var han tillbaka i Paris. I augusti besökte han prins Bertil och även den franska textil-familjen Provoust på Korsika och deltog i 200-årsdagen av Napoleons födelse den 15 augusti.

När Carl Gustaf inte var utomlands var det studiebesök på svenska företag och institutioner med föredrag om deras verksamhet, en ”hands on” undervisning i AB Sverige och hur det styrdes. ”Lärarna”, ett 100-tal, bjöds den 19 och 25 februari 1970 på varsin brakmiddag i mamma Sibyllas våning. Den 4-20 mars var det en långpraktik på SCAs pappersmassfabrik i Sundsvall där han vallades genom hela produktionsprocessen. I april var han på Facit i Åtvidaberg. Detta var en fortsättning av ett tidigare besök som fick avbrytas p g a LKAB-konflikten. Carl Gustaf studerade produktionsprocessen och satt med under en löneförhandling. Den 7 juni bilade han till Tours via Paris för vistelse hos en fransk familj ytterligare språkstudier och sedan till Rivieran en vecka hos prins Bertil. Den 23-26 juni var det ett avbrott för att närvara vid det västtyska statsbesöket i Sverige. Han representerade svenska kungahuset vid sin släkting lord Louis Mountbattens 70-årsfest den 14 augusti och återvände därefter för två veckors undervisning i ”den svenska modellen” – den svenska arbetsmarknadens organisation.

Ungefär oktober månad tillbringade Carl Gustaf en tid i Rom tillsammans med Gustaf VI där de gick runt på så många museer de orkade. ”Han var en fantastisk guide och visste allt, även om små bakgator och mindre kyrkor.”¹⁶ Det var den längsta sammanhängande tid de hade tillsammans och om Carl Gustaf och hans farfar utbyte tankar om framtiden så var det då. Carl Gustaf hade respekt för sin farfar men drev också med honom, t ex med hans farfars omåttliga pedanteri. Farfars studium av en tavla kunde Carl Gustaf härma så här: ”Det går till så att han sakta och med majestätiska steg vandrar fram mot en tavla, ställer sig framför den och tittar granskande på varje kvadratcentimeter och sen vänder han på tavlan och fortsätter granskningen på baksidan eller på golvet. Man kan inte vara tillräckligt noggrann.”¹⁷

Under våren 1971 följde han riksdagens arbete. Sommaren var han åter i Frankrike. Han hade fyllt 25 år och blivit kungamyndig. Adjutanterna salade till en sumlog att ha i den nyinköpta motorbåten. Det finns en apokryfisk historia från den här tiden förlagd till Rivieran:

Linnekostymer, Scott Fitzgerald-vibe och en ung [kungamyndig] kronprins dricker sig full på ett diskotek. Någon gång efter midnatt har champagnen jobbat sig in i varenda cell i hans kropp och han går ut på dansgolvet, där han lägger sig mitt bland de dansande människorna och skriker ”I am king! I am king!”¹⁸

*

Carl Gustaf kunde inledningsvis föra ett ledigt samtal på engelska och ett stapplande dito på tyska. Franska var hans sämsta språk. Carl Gustafs språkkunskaper blev med tiden så bra att journalister kunde ställa frågor på sina respektive språk. Carl Gustaf svarade dock alltid på engelska. Den lät exotisk, en svenskklingande Oxford-engelska. Förmodligen p g a alla

¹⁶ [Kung] Carl Gustaf, 2013.

¹⁷ Året Runt, 1960:35.

¹⁸ Fredrik Wilkingsson & Filip Hammar. Kungen. Magasinet Bon, 2002:1, s 131-138.

extralektioner och språkresor. Carl Gustaf har hållit tal på tyska och franska men slutade då han insåg faran av att missförstås.

Vid studiebesöken i Sverige förhindrades han flera gånger att träffa arbetarna eftersom ledningen var rädd att provocera fram en vild strejk. Det förekom faktiskt en demonstration mot Carl Gustaf under denna tid vid invigningen januari 1969 av Alfa-Lavals nya industrihall i Lund.

Stig Ramel: ”Någon helt vanlig kille var kronprinsen dock inte. Det märkte jag när jag reste runt med honom på olika uppdrag. Speciellt minns jag när han skulle inviga en fabrik i Lund och mötte arga republikanska demonstranter [De tillhörde studentkårspartiet ”Studenter för ett demokratiskt samhälle (SDS)”]. Stämningen var till en början spänd och polis och värdfolk nervösa. Kronprinsen visade sig helt behärska situationen och fick luften att gå ur demonstrationen genom att lugnt gå fram och börja prata med de jämnåriga demonstranterna.”¹⁹

Carl Gustaf: ”Jag kände mig inte berörd. Det var inte mig det gällde. Det var, systemet. Visserligen sitter jag i systemet, men ändå. Jag behövde inte ta åt mig. Det stod ingenting direkt illa om mig på deras plakat heller. Det var 15-20 personer som stod där med plakaten. Det var patetiskt att se [dom stå och frysa i snålblåsten]. Det var ju synd om dom, snarare.”²⁰

*

I november 1969 följde Carl Gustaf med SIDAs generaldirektör Ernst Michanek på en studieresa genom Etiopien, Kenja och Tanzania för att lära känna det moderna Afrika. Liksom många av Carl Gustafs utlandsresor hade den en halvofficiell status utan att för den skull vara ett statsbesök. Carl Gustaf togs emot av Etiopiens kejsare Haile Selassie, Kenyas president Jomo Kenjatta och Tanzanias president Julius Nyerere vilka alla tre entusiastiskt berättade om de framsteg respektive länder gjort med SIDAs hjälp. Carl Gustaf skjutsades runt bland sevärdheterna: Bevattningsanläggningar, skolor, kooperativa centra, kaffeplantager, garverier m m. De svenska fredskåristerna uppskattade hans informella stil och omsorgsfullt intränade ”kompissnack”. Naturligtvis besökte han Serengeti National Park och Ngorowgoro Crater. Carl Gustaf försökte även fraternisera med lokalbefolkningen vilket han faktiskt lyckades med på marknaden i Lushoto Tanzania:

Carl Gustaf strosade omkring bland stånden, smakade på kassavarot och tittade på den torkade fisk som är en av de mest sålda varorna på marknaden. Fisken slås in i svenska tidningar som köps i Sverige som makulatur.

Kronprinsen försökte få i gång en konversation på swahili [med hjälp av en ordbok] med ett par försäljerskor. De stirrade dock ganska skräckslagna på honom. Vilket berodde mindre på hans språkliga utbrott än på en viss traditionell misstänksamhet mot utlänningar i dessa trakter. Dessutom hade ortens honoratiories, som blivit uppskakade när de ”tappat bort” sin hedersgäst, redan hittat honom och bildat en mur kring besökaren.²¹

¹⁹ Ramel, 1994: ss. 175-181.

²⁰ Elisabeth Frankl. Intervju med kronprins Carl Gustaf. Expressen, 1969-12-14.

²¹ Vem är han som försöker tala swahili? Vecko Journalen, 1969:47.

Under studieresan genomgick Carl Gustaf hjälparbetets tre stadier: (1) Ankomsten: Det förfärliga att se alla dessa fattiga människor och de förhållanden under vilka de levde. Han ville ta i med egna händer och bygga sjukhus, skolor, hus, vad som helst bara för att hjälpa dem. (2) Efter några dagar då han insåg vidden av eländet: Vad hjälpte det att han byggde en skola för de här barnen? I morgon var de ju i alla fall dubbelt så många. (3) Vid resans slut: Den hjälp som Sida trots allt gav: en damm, en vattenledning, ett plåtskjul till skola var betydlig jämfört med hur det var tidigare. Han kände sig lättad och en smula upprymd.²² Carl Gustaf kom att träffa Nyerere flera gånger. Han var klart imponerad av denne.²³

Carl Gustaf hade hela resan fotograferat och ville att Vecko Journalen skulle ta in några av bilderna. Det blev några bilder av vilda djur. ”Men han hade också fotograferat människor, svältande, sjuka och eländiga. Bland annat ett alldeles förfärligt foto av en kvinna med stora blodiga sår, täckta av otaliga flugor. Den bilden ville Carl Gustaf att vi skulle publicera, men jag mumlade att den kanske var i värsta laget för tidningens läsare. Då tittade kronprinsen strängt på mig och sa: - Ja, men detta är ju också verkligheten! Det måste man ju kunna visa.”²⁴

*

Carl Gustafs första utlandsuppdrag var sjösättningen av isbrytaren Njord på Wärtsilävarvet i Helsingfors 1-3 oktober 1968, systerfartyg till Tor och Oden: ”Ditt namn skall vara Njord. Må lycka och välgång följa dig på haven.”

Lite spänd och sammanbiten såg kronprinsen ut medan denna första etapp av hans första offentliga utlandsuppdrag klarades av. Men så ordnades det en improviserad presskonferens inne i flygpaviljongen, och då blev han i tillfälle att visa lejonklon – visa hur väl han redan lärt sig den kungliga konsten att uppträda naturligt i onaturliga situationer – Nedtryckt i en soffa i det lilla SAS-rummet med pressfolk och mikrofoner och kameror och tv-lampor som en kompakt mur omkring sig, besvarade han chosofritt och vänligt alla frågor som ställdes till honom – och log avväpnande brett och pojkaktigt med friska vita tänder när frågorna blev för indiskreta.²⁵

Nästa var världsutställningen i Osaka Japan maj 1970. Carl Gustaf anlände med sin handledare Stig Ramel och en svit ambassadörer och generaldirektörer:

Den pånyttfödda stormakten med sina uråldriga traditioner gav oss ett storartat mottagande. I Japan betraktas kungliga personer närmast som heliga väsen, och det var mycket angenämt att tillhöra ett sådant väsens följe, när vi visades de sagolika palatsen och trädgårdarna i Kyoto och Nara, som inte är öppna för vanliga dödliga. Vi fick också följa »det heliga väsendet« på ett nattklubbsbesök i Tokyo som blev mycket sent. Det blev blott någon timmes sömn innan tidigt på morgonen Japans premiärminister Sato avlade artighetsbesök på vårt hotell. Den svenska delegationen såg glämsig ut där den kantade väggarna. Kronprinsen, som såg pigg och nyduschat ut, genomförde ett sammanbitet samtal med Sato, som inte heller han var särskilt talför. I den japanska no-teatern är det pauserna mellan orden som ger spelet dess dramatiska

²² Tomas Dillén & Lars Ulvenstam. Personligt med Carl Gustaf. SR, 1971.

²³ Svenska Dagbladet, 1983-09-14.

²⁴ Michael Jägerblom. Mina 25 år med kungen. Året Runt, 1998:24.

²⁵ M-a. Haralds exempel inte något för Carl Gustaf. Hufvudstadsbladet, 1968-10-03.

innehåll. Jag vill nog mot den bakgrunden bedöma samtalet med Sato som stor no-teater.²⁶

Hemresan gick via två halvofficiella besök i Hongkong och Bangkok. Angenämt sa Ramel:

[Hongkong:] Med generalguvernörens pampiga djonk for vi på lunchutflykt till några öar vid horisonten. Efter en lunch, som fick generalguvernörens följe att förvandlas till glada Oxford- och Cambridgestudenter, drack vi champagne simmande i det varma havet medan ett tropiskt skyfall fick det att skumma i glaset och havet att koka.

I Bangkok blev vi inhysta i regeringens gästhus. Det var förlamande varmt på dagarna, och hotellets gäster flämtade i skuggan vid kanten av den stora swimmingpoolen. När kronprinsen sakta gick fram mot den stora trampolinen tystnade samtalen och kameror höjdes för att diskret ta bilder av det kungliga hoppet. Han stod en stund stilla högt däruppe. Spänningen steg. Sedan kom ett perfekt, medvetet genomfört magplask, som stänkte ner hela den eleganta publiken. Det gällde att utnyttja tiden innan man blev kung.²⁷

*

Med början september 1970 tillbringade Carl Gustaf fyra veckor i New York för att sätta sig in i FN:s arbete. Han och adjutanten delade på en trerumssvit på ett hotell i närheten av Park Avenue. Carl Gustaf satt med på olika sammanträden allt ifrån de s k morgonbönerna som inledde arbetet för dagen. Det som gjorde störst intryck var 20 minuter med U Tant och den kalabalik som utbröt vid Nassers död. Om kvällarna roade han sig inkognito och träffade folk. Undrade någon vem han var presenterade han sig som student eller som sjöman. Namnet kunde vara vad som helst. Under vistelsen intervjuades Carl Gustaf ganska ingående om hur han tänkte sig monarkins framtid:

Kronprins Carl Gustaf sitter och snurrar på ett glas Sancerre på Lutèce, en av Manhattans bästa franska restauranger. – Ja, det är väl alldeles klart att jag kommer att fortsätta moderniseringen av kungens och hovets arbetsätt i takt med samhällets utveckling – d v s som min farfar redan har inlett. Det kanske allra väsentligaste i det här sammanhanget tycker jag dock är den starka konservatism som svenska folket fortfarande känner visavi kungahuset. ... Jag tror därför att alla ”moderniseringar”, om vi ska kalla dem det, måste komma med den allra största försiktighet. Det vore farligt att modernisera bara för moderniserandets skull, men det vore å andra sidan också fel att inte försöka följa med den generation som jag själv tillhör.²⁸

En lärdom var att akta sig för cocktailpartyn. Då hade man inte en skyddande mur runt sig av adjutanter, livvakter och hovmän utan kunde bli antastad av vem som helst. Det kunde också bli pinsamt om man lämnades ensam. Carl Gustaf brukade vid sådana tillfällen söka upp någon bekant vem som helst. Bekantingen fick dock stå för småpratet, inte Carl Gustafs starkaste gren.

²⁶ Ramel, 1994: ss. 175-181.

²⁷ Ramel, 1994: ss. 175-181.

²⁸ Arne Thorén. Kronprinsen intervjuas i New York. Vecko Journalen, 1970:40.

Efter New York tillbringade Carl Gustaf två veckor på Londonambassaden och umgicks bl a med syster Margaretha Ambler och familj. Därefter var det tillbaka till Stockholm och en omfattande kurs om LOs verksamhet och historia.

*

Till slut var det över. Vid konseljen den 30 april 1971, Carl Gustafs myndighetsdag, höll Gustaf VI ett litet tal:

Min käre Carl Gustaf,

Du fyller i dag 25 år och blir därför också fullmyndig enligt svensk grundlag. Detta innebär ju, att Du hädanefter utövar regentskap om jag skulle bli svårt sjuk eller reser utom Sveriges gränser, samt att Du efterträder mig såsom svensk konung omedelbart vid mitt frånfalle.

Dagen är därför otvivelaktigt en märkesdag i Ditt unga liv, en dag på vilken jag nu hjärtligt lyckönskar Dig!

Du har under den tid av fem år, som förflutit efter Ditt utträde ur skolåldern, genomgått en utbildning på många viktiga områden, som givetvis inte kunnat bli så grundlig eller omfattande, som man kunnat önska. Jag tror dock, att den, bland annat till följd av sin mångsidighet utgör en god grund, på vilken det nu bör vara Dig angeläget att bygga vidare.

Det är en allmänt mänsklig erfarenhet, som jag för egen del kan livligt bekräfta, att ju grundligare kunskaper man tillägnar sig, ju vidare erfarenhet man efter hand får, desto större möjligheter bör man kunna ha att bedöma uppkomna situationer, förstå andras handlande och tankegångar. Men vid umgänget med ens medmänniskor är den regeln säkert riktig, att man skall ha tålamod att lyssna, att låta den man talar med tala till punkt, fullständigt framföra sitt ärende, eller uttala sin mening.

Det är självfallet, att man inte bör lyssna till smicker, och att man aldrig skall påverkas av osunt förtal. Sök sanningen i livets alla skiften!

Och nu ett ord av uppskattning.

Under Dina nu gångna fem studieår har jag alltmera märkt Din starka känsla av plikttröhet, av önskan att efter måttet av tid och krafter lära känna och skapa kontakt med en mängd områden av mänsklig verksamhet, såväl i allmän tjänst som av mera enskild art. Ditt intresse under allt detta arbete blir säkert en god grund på vilken Du kan och bör arbeta vidare under år som stunda. Det kommer också – därom är jag förvissad – att skänka Dig sann lycka, en djupare mening med livet.

Och nu min käre Carl Gustaf, önskar Din gamle Farfar Dig all framgång och tillfredsställelse under hela Ditt kommande liv!²⁹

²⁹ Fjellman, 1973.

Carl Gustaf kommenterade efteråt: ”Jag är medveten om att jag befinner mig i en privilegierad ställning. Det pris, som jag får betala i form av ett nästan obefintligt privatliv, tycker jag är rimligt.”³⁰ Den demokratiska ekluten var över. Livet kunde börja.

³⁰ Christer Nyblom. Kronprinsen berättar 2. Hemmets veckotidning, 1971:18.